

okresu pionierskiego oraz zagadnienia związane z przemianami w życiu osadników na Ziemiach Zachodnich. Ta część jest szczególnie ważna, zawiera ona bowiem informację o społeczności ludzi awansujących i o tworzeniu się patriotyzmu lokalnego i regionalnego wśród mieszkańców Ziemi Zachodnich.

Istotnym brakiem wstępu do wydania drugiego zdaje się być znaczne zmniejszenie jego objętości, poprzez pominięcie szeregu informacji, z których tutaj zrezygnowano. Nie omówiono zupełnie zagadnień związanych z osadnictwem Ziemi Zachodnich, obszernie i rzeczowo przedstawionych w wydaniu pierwszym, znacznie skrócono też część dotyczącą problematyki zawartości pamiętników. Niezbyt wyczerpujące są również informacje dotyczące historii i przebiegu konkursu. Wydaje się, że rezygnacja z przekazania czytelnikowi pewnych naukowych wiadomości związanych z zasiedlaniem Ziemi Zachodnich, które można byłoby tutaj szerzej przedstawić, obniżyła w pewnym stopniu wartość publikacji, zważywszy, że tom ten został ujęty w zestawie książek klubu „Świat - Człowiek - Polityka”.

Mówiąc o nowym układzie książki należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden fakt. Autorzy opracowania we wstępnych uwagach redakcyjnych piszą: „Publikacja obecna jest w porównaniu do wydania pierwszego nieco skrócona. Zrezygnowaliśmy tym razem z pięciu wspomnień młodzieży. Pominięcie to wynikało z chęci położenia akcentu na dokumentację postaw i przeżyć pionierów osadnictwa”. Wydaje się, że opuszczenie tych pamiętników nie jest słuszne. Przedstawiały one przeżycia i wspomnienia związane bezpośrednio z okresem zasiedlania Ziemi Zachodnich, ukazane w inny sposób, z odmiennego punktu widzenia niektórych spraw; pewne problemy, charakterystyczne dla tego okresu, niezbyt silnie akcentowane w pamiętnikach pionierów - osadników, są wiernie i realistycznie przekazane (szkoła, wspólna nauka, procesy integracyjne wśród młodszego pokolenia) przez młodzież. Wspomnienia te uzupełniają także doskonale pamiętniki osadników, np. z jednej strony wspomnienia nauczycieli, z drugiej — ich uczniów. Łączą one ponadto w pewien sposób pamiętniki starszej generacji osadników ze wspomnieniami młodego pokolenia urodzonego i wychowanego na Ziemiach Zachodnich.

Niezależnie od powyższych, dyskusyjnych zresztą uwag, podkreślić trzeba trwałe walory naukowe i społeczno-wychowawcze zaprezentowanego wydawnictwa. Uległy one niewątpliwie wzbogaceniu dzięki zastosowaniu nowego układu pamiętników. Wydaje się również, że tom ten, co niejednokrotnie podkreślano w recenzjach i omówieniach, winien być udostępniony czytelnikowi zagranicznemu.

Andrzej Brenzc

„BIULETYN” Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce,
Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1970. Tom XX, 310 ss.

Po półtorarocznej przerwie ukazał się kolejny, XX tom „Biuletynu” Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, zawierający cztery cenne pozycje.

Pierwsza z nich pt. *Wyrok wraz z uzasadnieniem Amerykańskiego Trybunału Wojskowego nr 1 w Norymberdze w procesie lekarzy hitlerowskich z dnia 19 - 20 VIII 1947*, jest polskim tłumaczeniem tekstu wyroku wyjętego z bardzo obszernego, liczącego 12 000 stron protokołu przewodu sądowego. Tłumaczenie zostało opatrzone dwoma wstępami, lekarskim — Józefa Bogusza i prawniczym — Władysława

Woltera. Po raz pierwszy ukazuje się w druku pełny tekst tego ważnego dokumentu, odsłaniającego metody ludobójstwa stosowane przez lekarzy Rzeszy Niemieckiej. Akt oskarżenia zarzucał sądzonym w Norymberdze lekarzom dopuszczenie się w okresie II wojny światowej zbrodni na więźniach obozów koncentracyjnych, zwłaszcza w Ravensbrück oraz na chorych przebywających w zakładach leczniczych. Spośród postawionych w stan oskarżenia 20 lekarzy (10 z nich posiadało tytuł profesora) i 3 wysokich rangą funkcjonariuszy administracyjnych hitlerowskiej służby zdrowia, siedmiu skazano na karę śmierci, dziewięciu na karę więzienia, siedmiu uniewinniono. Autor wstępu prawniczego, W. Wolter przedstawia sylwetki oskarżonych, uwypukla też najważniejsze kwestie rozpatrywane w procesie, ułatwiając tym samym zrozumienie treści wyroku.

Następną pozycję „Biuletynu” stanowią obszernie fragmenty znajdującego się w zbiorach Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Opolu dokumentu niemieckiego pt. *Sprawozdanie z budowy zakładów kędzierzyńskich w 1940 r.* (*Tätigkeitsbericht der Bauleitung des I. G.-Werkes Heydebreck für das Jahr 1940*). Dokument został wydrukowany w języku niemieckim i w tłumaczeniu polskim Janusza Deresiewicza. Sprawozdanie obejmujące pierwszy rok działalności kierownictwa budowy zakładów kędzierzyńskich przeznaczonych głównie do produkcji benzyny syntetycznej dla potrzeb lotnictwa III Rzeszy, napisał nadinż. dr Holzapfel. Zilustrował on — choć w formie bardzo oględnej — warunki pracy i bytowania kilkudziesięciu tysięcy zatrudnionych przy budowie robotników różnych narodowości, wśród których przeważali Polacy. Robotnicy ci byli więźniami specjalnie w pobliżu Kędzierzyna zorganizowanych obozów pracy przymusowej i obozu dla jeńców wojennych. Tysiące z nich wskutek ciężkich warunków, charakterystycznych dla hitlerowskich obozów koncentracyjnych, straciło tam życie lub doznało trwałych kalectw. Autor tłumaczenia przedstawił w obszernym wstępie rozwój organizacji monopolistycznych w Niemczech ze szczególnym uwzględnieniem historii koncernu *IG-Farben*, któremu podlegały nie tylko zakłady kędzierzyńskie, ale wiele innych kombinatów chemicznych umiejscowionych w pobliżu kompleksów obozów koncentracyjnych (Krzyżkowice, Oświęcim, Police). Mimo likwidacji *IG-Farben* i aresztowania wielu jej kierowników po przegranej przez Niemcy hitlerowskie wojnie, koncern ten szybko się odrodził, a w chwili obecnej znajduje się w szeregu przodujących w świecie koncernów chemicznych.

Stanisław Okęcki w referacie pt. *Z problematyki zespołów akt hitlerowskiej policji i sądownictwa w niektórych archiwach Niemieckiej Republiki Federalnej*, omawia los materiałów archiwalnych ocalałych na terenie Rzeszy po zakończeniu działań II wojny światowej. Niektóre archiwalia przejęte przez zwycięskie mocarstwa koalicji antyhitlerowskiej zostały zwrócone Niemieckiej Republice Federalnej. Autor wymienia szereg ocalałych zespołów akt, zwłaszcza akta urzędów państwowych zajmujących się zwalczaniem antyhitlerowskiego ruchu oporu a także poszczególne archiwa niemieckie, w których one obecnie się znajdują. Referat S. Okęckiego może posłużyć jako cenny drogowskaz dla tych badaczy dziejów reżimu hitlerowskiego, którzy uzyskają wstęp do archiwów zachodnioniemieckich.

W ostatniej pozycji „Biuletynu” Tadeusz Cieślak przeprowadza próbę ustalenia liczby Polaków przebywających w latach 1938 - 1945 w obozie zagłady Sachsenhausen koło Berlina. Pierwsi więźniowie polscy kierowani do tego obozu już od roku 1938, pochodzili spośród działaczy polonijnych mieszkających w Niemczech.

Autor wymienia kolejne transporty Polaków przybywające tam w poszczególnych latach okupacji hitlerowskiej, znane mu z obserwacji własnych i innych świadków. Na tej podstawie dochodzi do całkowicie pewnej liczby 35 872 Polaków uwięzionych w Sachsenhausen. Podkreśla jednak, że ponieważ liczba ta została ustalona w wyniku własnych jego badań, nie uznaje jej za ostateczną.

Poza wymienionymi pozycjami, w tomie XX „Biuletynu” zamieszczono nekrologi poświęcone dwom zmarłym w roku 1968 członkom Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, prof. dr Sewerynowi Wysłouchowi i prof. dr Ludwikowi Ehrlichowi oraz zmarłemu w roku 1969 członkowi Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Katowicach, Józefowi Kwietniewskiemu.

Barbara Bojarska